

Ute

å være inne

Flere og flere får øynene opp for fordeler av å holde hester i en eller annen form for utegangsløsning, også om vinteren. Hva er utegang egentlig? Hva skal til for å lykkes?

Av **Anja Müller Aarsrud**

anja.aarsrud@sportmedia.no

At hesten tilpasser seg den livsstilen som er bekvem for oss betyr ikke dermed at den livsstilen er den beste for hesten. Vi gir den som regel noe ganske. Foruten å ivareta hestens naturlige basisbehov som i hovedtrekk er å finne nok mat og vann, beskytte seg mot elementene (vær og rovdyr), og å være medlem av en sunn flokk, kan vi i tillegg forsøke å tilrettelegge forholdene for et sunt og naturlig liv.

Utegang, et bra alternativ

Forskning har vist at unghester som har vokst opp i grupper er enklere å trene og lærer fortere enn hester som har vokst opp i bokser. Hingster som vokste opp i bokser viste mer aggressiv atferd (trusler, spark og bitt), og viste også høy motivasjon for kroppsspleie og "stell" seg i mellom da de ble sluppet sammen i flokk. Undersøkelser viser også at en oppstallet hest står i ro nesten 60-70 prosent av døgnet, mens den i vill tilstand ville ha brukt den samme tiden til å gresse. Sosialisering og aktiv mosjonering fyller ca 12 prosent av dagen (der størsteparten, 8 prosent, er sosialisering) hos hester som lever ute, mens i oppstallet tilstand er denne tiden redusert til 1 prosent sosialisering og 7 prosent aktiv mosjonering.

Det er på tide å ta hestene inn, eller...? Foto: Anja Aarsrud

Både unge og voksne hester har behov for å være sammen. Foto: Camilla Havig

Inne bra men ute best! Foto: Camilla Havig, Lian Gård

Vi krever at hestene våre skal være atletiske, så hvorfor holder vi dem i ro og isolert i boks og luftegård så store deler av døgnet? "Jeg vil ikke at hesten min skal bli våt", "Jeg er redd for at hesten min skal bli skadet", "Hesten min trenger individuell føring", "Hesten min liker ikke andre hester", "Jeg kan ikke fange hesten min", "Hesten fryser" er de vanligste motargumentene. Mange bruker som argument at "hesten venter ved porten og vil inn", men det har ofte sammenheng med at den forbinder stallen med rutiner, selskap, stell og mat.

Tips 1. Der det ikke er mulig å holde hestene i konstant utegang er det kanskje mulig å holde dem i mindre grupper ute i uteområdene hele dagen. Er det en ide å snakke med noen stallkamerater og diskutere hvordan dere kan slå sammen flere luftegårder til en stor?

Tips 2. Begynn gjerne denne tilvenningen i en periode hestene kan gå litt uten sko, iallefall uten brodder.

Tips 3. Hvis disse hestene får gå på beite sammen noen uker om sommeren har de boltreplass til å bli kjent. Det kan være en god forberedelse.

Tips 4. Innearealet til hestene skal ha tørt og godt underlag og det skal legges ut saltstein.

Tips 5. Legg utearealet og utestallen gjerne i en helling, særlig hvis du bor i litt klinete deler av landet. Da renner vannet bedre unna.

Tips 6. Hvis du vil fore hestene med kraftfor så legg det ut på flere foringsplasser. I de tilfellene der du må fore med spesielt for eller mengder bør du fore hesten i et avstengt område/boks.

Tips 7. Porsjoner ut grovforet/høyet når du forer ut. På den måten får du sjekket kvaliteten på foret og du sikrer at også de mindre dominante hestene kommer til. Dersom det er behov for fri tilgang når det blir veldig kaldt (under 20-) bruer de fleste rundball. Sjekk rundballen godt og sørg for at den har tak og ikke står rett på bakken.

Tips 8. Hestene skal ha le der de spiser. Hvis du ikke har mulighet til det så legg ut foret i områder med trær som kan gi litt beskyttelse.

Tips 9. Investert i drikkekar som holder vannet temperert. Da sikrer du at hesten drikker nok og unngår forstoppelseskolikk. Et kjent fenomen når kulda setter inn.

Tips 10. Husk at et tar noen dager før hester som ikke kjenner hverandre har blitt kjent og roer seg i flokken. Det er som regel ingen grunn til å frykte at "det ikke kommer til å gå". Ta med nykomlingen og gå tur, ri tur, sammen med de andre hestene. Tenk igjennom inngjerdingen. Du kan lage "sluser" og midre innhegninger som hjelper deg når du skal ha nye inn i flokken, eller når du skal skille noen dyr fra andre.

I et lite ikke-vitenskapelig forsøk påbe- gynt i mai og frem til skrivende stund har vi observert vaner hos en liten

Fordeler

Friskere og gladere hester

Mye mer mosjon og mental trening

Bedre form

Et godt sosialt liv for hesten

Hesten blir ofte roligere ute da den venner seg til lyder, biler, vær og vind

Hesten blir ofte mer avbalansert og rolig når du skal ri og har ikke oppsamlet energi som må eksplo- dere når den endelig kommer ut

Ikke noe styr med dekken av og på

Hester på utegang har som oftest fri tilgang på stråfor i alle fall i de kaldeste periodene.

flokk på nært hold. Hestene har ca 40-50 mål med skog, kupert beite og åpne staller med enkeltbokser tilgjengelig. Boksdørene står åpne til alle døgnetstider og i allslags vær.

• Dersom været er flott ute og solen skinner, står de inne selv om de kan gå ute. Kanskje har det sammenheng med innsekter, og at solen er for varm. Hestene står som oftest sammen i boksene selv om de har hver sin, noe som gir indikasjon på behovet for nærhet, kontakt og trygghet. Hvis det er dårlig vær, eller det regner, går de fleste tilfeller ut. De holder seg da gjerne i nærheten av stallene og folk mens de gresser, leker eller står og henger, selv om det øser ned. De er ute hele natten og kommer tilbake ved syv tiden om morgenen. Der drikker de, finner mineralstein og står og dører noen timer. De gjør fra seg på spesielle steder ute. Hestene foretrekker helt klart å gå på do ute. De ligger og sover er det er rent og behagelig. Altså stort sett tørre og rene hester.

Hva må du betale for utegang

Motivet ditt for å ha hest på utegang bør ikke være pris, men hestens velbefinnende og helse. Det er arbeidskrevende å holde dyr på utegang. Det kan variere hva du må betale for å ha hest på utegang og det synes som om prisene varierer mellom 1500 og opp til ca 3000 kroner.

Hvis du betaler i øverste prisklasse er det oftest inkludert fri tilgang på grovfôr, fri tilgang til salt og mineraler samt strø og møkking i inneområdene og der hestene oppholder seg mest ute. Hestene blir som

>>>

OPPSTALLING / UTEGANG

regel ikke fóret med kraftfór. På noen steder står eieren fritt til å ordne kraftfór selv og på andre steder igjen har de gode ordninger for kraftfordeling når de har hester som har behov for dette.

Individuell vurdering

Hester som blir mobbet og holdt utenfor av de andre eller nektet tilgang på mat og ly **SKAL** tas ut av utegangen. Den har det da bedre med en annen løsning. Alle hester og ponnier har godt av å være ute, selv i dårlig vær, men en kan ikke forvente at alle hester trives med å gå ute hele døgnet uten tilvenning først. Har du fått mulighet til å ha hesten på utegang, eller du vurderer dette, skal du tenke på at hesten bør ha gått ute noen måneder før den tøffe årstiden.

Start ikke med utegang for hesten din midt på vinteren. Dersom du har hester på utegang og de har god pels skal du begrense børsting til et minimum. De vil allikevel ha fin pels fordi Hesten trenger det fett og oljen den produserer for å holde på varmen og holde vannet ute. Går hesten på utegang **skal** det finnes oppstillingsmulighet inne i boks i tilfelle sykdom eller skade. Antallet forstoppelseskolikk om vinteren er langt større enn antallet om sommeren, noe som de fleste både hesteeiere og veterinærer forklarer med mindre mosjon, mer tørrfor og mindre væskeinntak. Så husk å gi nok temperert vann.

Ulemper

◊ Litt mer tidkrevende å skulle hente hesten ute når den går sammen med andre

◊ Litt kaldere å komme i "stallen", krever at stallen er i tilrettelagt med stalleplass for de hestene som går på utegang

◊ Må ha løsninger for vann og temperert vann så det ikke fryser

◊ Hestene får mer pels og mange synes dette er upraktisk. (Allikevel bør du ikke ri hesten så svett når det er kaldt)

◊ Du må være ekstra oppmerksom på rundballekvalitet

Hestene på Lian en morgen i september. Foto: Anja Aarsrud

Lian Gård

På Lian Gård på Tynset driver Stein Sorknes med avl og oppdrett av Islandshester. Der går hestene på utegang.

Camilla Havig, Islandshesttrytter og "stallmester" sier at det selvsagt er en fordel med denne driftsformen siden de har et mye tørrere klima enn for eksempel i lavere deler av landet. Hun har

selv erfaring fra flere år på Sørlandet.

Hennes tips er å legge utegangsområdene i hellinger (nedoverbakker), da renner vannet lettere unna og det blir ikke så klinete.

Tørking

– *Hvordan løser dere problemet med svette islandshester, de har jo mye pels som skal tørke etter trening?*

DUNJAKKE TRIGGER
Ca butikk pris: 799,-

JACSON[®]

Horse And Rider Est. 1867

«Sluser» som gjør håndtering og flytting av store flokker lettere.

Les mer om utegang, og tilbydere av utegang.

www.lianhester.no
 www.solbakken-gard.no
 www.kvennin.no
 www.furuskogen.no
 www.grouphousinghorses.net
 www.trollspeillet.no
 www.forskningsraadet.no

Torvstrø i steden for flis?

www.degenestorv.no

– Det beste er at de står inne og tørker opp, har du utegang der det står brukshester som trenger å tørke er det viktig å ha et egnet sted for tork før de slippes ut igjen, sier hun.

– Barber et felt, en stripe, under magen og halsen. Da svetter de ikke så mye og de tørker raskere, samtidig som undersiden av halsen og magen ikke er direkte utsatt

for regn og vind, sier Camilla.

– *Hva synes du er den største ulempen med utegang?*

– At en har litt mindre oversikt over for eksempel det å holde øye med avføringen til den enkelte. Eller å ha full oversikt over hvert enkelt individ. Men når det er sagt er utegang utrolig bra for hestene, presiserer hun.

www.lianhester.no

Utegang innebærer vanligvis

- Fri tilgang til grovfôr, vann og saltstein.
- Markekur
- Utegangsstallen blir rengjort hverdager.
- Daglig tilsyn. Noen tilbyr for eksempel temming og stell.
- Tilrettelegging for dyrlege, smed eller hovtrimmer – men **du** betaler.
- Husk at de som leier ut er opptatt av, og også ansvarlige for, at hester som de har tilsyn for skal være friske, velstelte og mette dyr. Du må være inneforstått med å følge stedets rutiner for jevnlig hovstell, tannsjekk, fôring osv.

Dette må du som regel passe på selv:

- Veterinærattest før ankomst som viser at hesten er frisk og at den besetningen den kommer fra er frisk.
- At hesten er fri for mark og utøy
- At den har sko/ikke sko etter avtale
- Forsikring
- Du må orientere deg om hvilke andre hester og hvor mange som går på utegangen, og vurderer om dette er godt nok for din hest.
- Du bør sjekke at fôringsplassene er tørre og mange nok slik at alle hester er sikret mat.
- Du bør forvise deg om at stedet har en sykeboks dersom hesten din skulle trenge å komme seg innendørs på grunn av skade eller sykdom.
- Du må kreve daglig tilsyn og umiddelbar beskjed dersom noe har tilstøtt hesten din.
- Fores det på rundball skal du spørre om rutiner rundt sjekk av rundballe. Den bør åpnes og sjekkes før den fores ut til hestene.

Kilder:

Det du trenger å vite om hestens helse, MRCVS Kieran O'Brien. Landbruksforlaget. *Naturlig hestehold*. Jo Bird fra landbruksforlaget. www.vetlink.no (Kinikken på Travparken), AnalyCen laboratorieselskap. www.tun.no
 Forskningsrapport fra NKJ prosjektet ved Grete Meisfjord ved Universitetet for miljø og biovitenskap (UMB) og Cecilie Mejdell ved Veterinærinstituttet.
 Litteratur: *Hest på utegang*, Cecilie M. Mejdell
 ISBN10: 8252931790
 ISBN13: 9788252931792

Grovfôr og analyse

Grovfôr er spesielt viktig for hest på utegang, og du må vite hva det inneholder.

Dette er det vanskelig å si noe om hvis det ikke foreligger en analyse. Fôret vil forringes over tid via de lagringsforhold vi kan tilby i stall og på låve, eller under presenninger. Det kan være store forskjeller i kvaliteten og forverdi på grovfôret. Uten at du vet noe om dette kan du heller ikke planlegge fôringen.

Derfor skal du analysere fôret

Grovfôret kan ha veldig ulikt **næringsinnhold** på bakgrunn av hvor det er dyrket, hvilke sorter som inngår, når det er høstet med mer. Innholdet er helt avgjørende for hvordan tilleggsfôret bør være. Ved å vite innholdet av næringsstoffer i fôret kan man velge rett type og mengde **kraftfôr**. Du får også bedre **fôrøkonomi**.

Hva som er riktig fôring varierer mellom ulike hester, og vil i tillegg avhenge av type, alder og hvor mye den arbeider eller mosjonerer. Unghester behøver mer **protein** enn voksne hester og har også et større behov for **energi**.

Mineralinnholdet er også viktig å vite. Rett mengde **kalsium-fosfor-magnesiumkvote** er en forutsetning for gi fôr sammensetningen riktig balanse.

Om du har høy som støver kan det inneholde **muggsporer**. Mugg kan gi hesten helseproblemer.

Analyse

De fleste høyproducenter kan tilby analyse. Hvis ikke kan du selv sende inn analyse til: AnalyCen AS
 Postboks 3124, Kambo
 1506 Moss
 Du kan laste ned skjema for utfylling på www.analycen.no

Prøvetaking

Du kan gå inn på hjemmesidene og laste ned skjema eller bestille prøvetagingspakke, sier Cathrine Eriksen i prøvetakingslaboratoriet for hest. Hun forklarer at det er enkelt å ta en prøve. Du putter inn litt høy i en liten brødpose eller i spesiell pose som du kan få tilsendt fra analysekontoret. Denne sender du inn som brev inn til laboratoriet sammen med følgeseddelen som du har lastet ned eller fått tilsendt. Husk å opplyse hvilke analyser du ønsker. En **standard analyse** gir svar på **energiinnhold** og **H kvalitet** (Verdi av forenheter FE), samt **proteininnhold** og innhold av **fordøyelig protein** og **fiberinnhold**.

Pris

En standardanalyse koster hos AnalyCen kr 280,-. En mineralanalyse koster kr 275,- og en hygieneanalyse for høy og ensilage kr 490,- surfôr kr 540,- eks moms.

Vinterklar

Jeg kan ikke ha hesten min utegang. Hva da? Greier du å møte hestens behov og dine behov et sted på halvveien har du gjort en god jobb.

Hvis du ikke kan eller vil ha hesten på løsdrift sammen med andre kan du spørre om det er noen på stallen som er villige til å forsøke å la hesten gå sammen med din.

Kanskje dere kan slå sammen to eller tre paddocker til én stor. Da har hestene bevegelsesmulighet og lekeplass når de er ute. De får tilfredstilt sine behov for sosial kontakt og bevegelse.

Hester som har sko med brodder skal en selvsagt være forsiktig med å slippe sammen med mindre du vet at de er veldig gode venner.

Miljø

Sørg for at det er åpninger i form av gitter eller en skillevegg som gjør at hestene ser hverandre og kan berøre hverandre med mulen. La hensynet til hvem hesten trives å stå ved siden av være viktigere enn hvor boksen er. Har du mulighet til å gi hesten utsyn gjennom et vindu er det også flott.

Motvirke kjedsomhet

Må du holde hesten din mye inne er det ting du kan gjøre for å hindre at den kjeder seg og blir apatisk eller utvikler uvaner.

- Ha litt dyper lag med halm i kanten og hjørner der du «gjemmer» gulrotbiter, eller annet som hesten kan plukke på og lete etter. Dette er fint tidsfordriv.
- Gi grovfor som varer lenge. Hestens fordøyelse er ikke laget for store og sjeldne måltider men små og hyppige. Hvis hesten har halm kan du blande inn litt høy, da vil den kunne ha som tidsfordriv å plukke høyrå ut fra halmen. Eller du kan bruke høynett med små hull i.
- Hvis du har mulighet til å la boks-døren stå oppe og "forlenge" boksen litt ut på utsiden av stallen eller låven der den står er dette flott. Mange har slike staller, men de er dessverre ikke alltid i bruk.

- Sett opp dører og sørg for god lufting og mye dagslys. Hesten kan også få litt å følge med på. Ikke gjennomtrekk.

Inneklima, ventilasjon og strø

I stallen er det verdt å tenke særlig på ventilasjonen. En varm stall er ikke alltid en sunn stall. Varme og tørre rom skaper mer støv, mens varme og fuktige rom gir grobunn for sopp og utvikling av ammoniakk fra gjødsel og strø, alle miljøfaktorer som virker sterkt irriterende på luftveiene. Stallen kan godt være kald, bare den er tørr og fri for gjennomtrekk.

Om vinteren når hesten din står mer inne enn vanlig kan du for eksempel strø med halm istedenfor flis. Dette gjør underlaget dypt og behagelig og stopper trekk fra gulv og stalldør. Et dypt underlag gjør det også tryggere for hesten å rulle seg på et lite område og du forhindrer liggesår i de periodene av året hvor hesten står mer inne enn ellers. Det er kommet forskjellige torvblandinger på markedet som ikke støver så mye og som også er utmerket dersom du vil lage kompost og gjødsel.

Kondisjon

Hestens kondisjon bør holdes ved like også om vinteren. Hesten har et godt utviklet apparat til å varme opp luften før den kommer ned til lungene så de lider mindre av kald luft enn rytter og kusk gjør. Det er derfor ingen grunn til å redusere hestens trening eller utetid på grunn av kulde så lenge den kan finne ly og har plass til å bevege seg.

Helse

Sjekk tenner og tannspisser og få dem raspet hvis det er nødvendig.

Det er bra for immunapparatet å gi en vaksine mot luftveislidelser hvis det snart er på tide i alle fall. Gi parasittkur med ivermectin /praziquantel-preparat. Dette middelet tar alle hestens tarmparasitter og hindrer derved også videre utsmittning av luftegårder som brukes oftere og mer om vinteren.

Kontroller holdet på hesten din minst en gang i uken så lenge vinterpelsen er på fordi man lett kan la seg lure av tynn pels. Før etter hest-

tens aktivitet og hold, men ikke spar på grovforet. At hesten har noe å plukke på kan forhindre at den utvikler stallvaner som krybbebiting og gnaging. Ekstra mye grovfor i tarmen vil også føre til ekstra varme-produksjon slik at hesten tåler kulden enda bedre.

Klippe

Hester som får lov å danne en normal vinterpels, trenger ikke tepper i massevis. Klipping og erstatning av pels med teppe(-r) gjøres av bekvemmelighetshensyn.

Hesteeierne ønsker en hest som er lett å pusse og som tørker fort, derfor holdes pelsen kort. Hvis man ønsker sommerpels hele året, kan dette like godt oppnås med lysbehandling. "Dagslys" i stallen fra kl 06 00 til 22 00 vil holde pelsen kort og blank. Tepper vil også bidra, men lysbehandling er mest effektivt. Staller med forskjellige raser kan være tjent med å holde vintertemperatur for varmblodshestene og heller klippe kaldblodshestene litt tidlig på høsten (oktober, november).

Gammel årgang

Den gamle hesten er kanskje mest ømtålig for kaldere vær og mer inneståing. Tenk på hva du kan gjøre for å sørge for at en aldrende hest får muligheter til bevegelse, mosjon og

frisk luft. Det å ha en gammel hest krever ofte litt ekstra.

Ekstra sko og boots

Hester som skal være mye ute trenger kanskje sko eller annen beskyttelse. For de som har hester uten sko kan det være et alternativ med boots med brodder i. Skoing og planlegging for vintersko er en vesentlig del av klargjøringen og det kan være lurt å snakke med din smed eller trimmer i god tid. Du som har barforhest bør vurdere om din bruk av hesten kommende vinter krever sko, eller om den trenger skikkelige vinterboots. Ha innesåler og annet du ønsker lagt på hesten i forbindelse med vinterskoing klart.

Kilder: www.vetlink.no

Stallinnredninger og utebokser

www.boj.no
www.hesteboks.no
www.pgroos.com
www.omn.no
www.finnkikut.no
www.aandstad.no
www.bovine.no
www.smaafe.no
www.boj.no
www.agrobygg.no
www.bole.no

Inneklima
www.brudevik.no
www.DeLaval.no
Brannalarmer
www.elotec.no
www.icas.no
OBS: Ved mer en 10 Hester på stallen er brannvarsling påkrevd